

การเสียชีวิตของผู้ต้องขังในเรือนจำ

จิตต์วี สุนทรนนท์*

ผู้ช่วยศาสตราจารย์ ดร.ธานี วรรณภักดิ์**

บทคัดย่อ

ราชทัณฑ์มีหน้าที่ในการควบคุมดูแลผู้ต้องขังให้ได้รับโทษตามหมายบังคับโทษจำคุก และแก้ไขพฤติกรรมเสียของผู้ต้องขังให้มีความรับผิดชอบต่อสังคม การดำเนินงานของราชทัณฑ์จึงเป็นการกระทำต่อ “มนุษย์” ซึ่งเป็นผู้ทรงสิทธิตามกฎหมาย เมื่อมีกรณีผู้ต้องขังเสียชีวิตในเรือนจำซึ่งจะต้องมีการชันสูตรพลิกศพและไต่สวนการตายตามประมวลกฎหมายวิธีพิจารณาความอาญาทุกกรณี แม้จะเป็นการตายด้วยเหตุธรรมชาติ เช่น ป่วยตาย

การชันสูตรพลิกศพเป็นกระบวนการทางกฎหมายที่สำคัญในการค้นหาสาเหตุของความตายเพื่อพิสูจน์ว่าผู้ตายเป็นใคร ตายที่ไหน ตายเมื่อใด สาเหตุ และพฤติการณ์แห่งความตาย โดยอาศัยความรู้ด้านนิติวิทยาศาสตร์ในการตรวจร่องรอยบาดแผลภายนอกและการผ่าตรวจโดยสมบูรณ์ทั้งร่างกาย การชันสูตรพลิกศพจึงเป็นส่วนหนึ่งของการสอบสวนคดีอาญาที่มีความสำคัญถึงแม้ว่าพระราชบัญญัติแก้ไขเพิ่มเติมประมวลกฎหมายวิธีพิจารณาความอาญา (ฉบับที่ 21) พ.ศ. 2542 มีสาระสำคัญในการแก้ไขกระบวนการชันสูตรพลิกศพให้มีมาตรฐาน มีการตรวจสอบและถ่วงดุลการใช้อำนาจระหว่างเจ้าหน้าที่รัฐฝ่ายต่าง ๆ เพื่อให้การชันสูตรพลิกศพมีความโปร่งใสและให้ความยุติธรรมแก่ผู้ตาย แต่จากการศึกษากระบวนการชันสูตรพลิกศพและไต่สวนการตายของผู้ต้องขังในเรือนจำแล้วพบปัญหาที่เกี่ยวกับมาตรการทางกฎหมายซึ่งทำให้เกิดปัญหาในเชิงระบบของการชันสูตรพลิกศพอยู่หลายประการ เช่น บทบาทของพนักงานสอบสวนในการชันสูตรพลิกศพ หลักเกณฑ์ในการผ่าตรวจศพ บทบาทของญาติของผู้ตายในกระบวนการยุติธรรม การไต่สวนการตายโดยศาล กฎหมายและระเบียบของเรือนจำกรณีผู้ต้องขังตายในเรือนจำ

ดังนั้น ผู้เขียนจึงได้นำกฎหมายต่างประเทศและหลักสากลมาวิเคราะห์เปรียบเทียบเพื่อเสนอแนะให้มีการแก้ไขเพิ่มเติมหลักเกณฑ์ในประมวลกฎหมายวิธีพิจารณาความอาญา ว่าด้วยการชันสูตรพลิกศพ และกฎหมายราชทัณฑ์ของประเทศไทยต่อไป

* นักศึกษาหลักสูตรนิติศาสตรมหาบัณฑิต คณะนิติศาสตร์ ปรีดี พนมยงค์ มหาวิทยาลัยธุรกิจบัณฑิตย์

** ที่ปรึกษาวิทยานิพนธ์หลัก

1. บทนำ

ราชทัณฑ์มีหน้าที่ในการควบคุมดูแลผู้ต้องขังให้ได้รับโทษตามหมายบังคับโทษจำคุก และแก้ไขพฤติกรรมของผู้ต้องขังให้มีความรับผิดชอบต่อสังคม การดำเนินงานของราชทัณฑ์จึงเป็นการกระทำต่อ “มนุษย์” ซึ่งเป็นผู้ทรงสิทธิตามกฎหมาย เมื่อมีกรณีผู้ต้องขังเสียชีวิตในเรือนจำซึ่งจะต้องมีการชันสูตรพลิกศพและไต่สวนการตายตามประมวลกฎหมายวิธีพิจารณาความอาญาทุกกรณี แม้จะเป็นการตายด้วยเหตุธรรมชาติ เช่น ป่วยตาย การชันสูตรพลิกศพเป็นการนำความรู้ทางวิทยาศาสตร์มาช่วยค้นหาความจริงเกี่ยวกับสาเหตุและพฤติการณ์แห่งความตาย

ในอดีตที่ผ่านมาได้มีการแก้ไขเพิ่มเติมประมวลกฎหมายวิธีพิจารณาความอาญา ว่าด้วยการชันสูตรพลิกศพมาแล้วจำนวน 6 ครั้ง การแก้ไขครั้งหลังสุด ได้แก่ พระราชบัญญัติแก้ไขเพิ่มเติมประมวลกฎหมายวิธีพิจารณาความอาญา (ฉบับที่ 21) พ.ศ. 2542 มีสาระสำคัญเป็นการแก้ไขกระบวนการชันสูตรพลิกศพให้มีมาตรฐานสูงขึ้นโดยกำหนดตัวบุคคลผู้เข้าร่วมทำการชันสูตรพลิกศพใหม่ มีการตรวจสอบถ่วงดุลการใช้อำนาจระหว่างเจ้าพนักงานของรัฐฝ่ายต่าง ๆ เพื่อให้การชันสูตรพลิกศพมีความโปร่งใสเพื่อคุ้มครองสิทธิเสรีภาพในชีวิตของประชาชน และให้ความยุติธรรมแก่ผู้ตาย จากการศึกษากระบวนการและขั้นตอนเกี่ยวกับการชันสูตรพลิกศพการตายของผู้ต้องขังในเรือนจำของประเทศไทยแล้วพบปัญหาเกี่ยวกับมาตรฐานทางกฎหมายซึ่งทำให้เกิดปัญหาในเชิงระบบหลายประการ

ประการที่ 1 การชันสูตรพลิกศพของไทยจัดอยู่ในระบบตำรวจ (Police System) ที่กำหนดให้พนักงานสอบสวนมีบทบาทหลักในการชันสูตรพลิกศพและค้นหาความจริงเกี่ยวกับการตาย แต่โครงสร้างของสำนักงานตำรวจแห่งชาติมีระบบการบริหารงานแบบรวมศูนย์และมีโครงสร้างสายการบังคับบัญชาแบบลำดับชั้น พนักงานสอบสวนจึงมีผู้บังคับบัญชาทั้งจากฝ่ายตำรวจ ฝ่ายปกครอง และฝ่ายการเมือง ทำให้การทำงานของพนักงานสอบสวนถูกรอบงำหรือแทรกแซงการทำงานได้ง่ายผ่านนโยบายทางการเมือง หรือการพิจารณาที่เป็นคุณหรือเป็นโทษซึ่งกระทบต่อกระบวนการยุติธรรม

ประการที่ 2 ในอดีตกฎหมายกำหนดให้ผู้พิพากษามีบทบาทในการเข้าร่วมในการชันสูตรพลิกศพเพื่อประโยชน์ในการให้ความคุ้มครองผู้ตายและพิสูจน์ความบริสุทธิ์ของเจ้าพนักงาน จนกระทั่งมีการประกาศใช้พระราชบัญญัติแก้ไขเพิ่มเติมประมวลกฎหมายวิธีพิจารณาความอาญา (ฉบับที่ 6) พ.ศ. 2499 ซึ่งแก้ไขบทบาทของผู้พิพากษาโดยตัดผู้พิพากษาจากการเข้าร่วมในการชันสูตรพลิกศพมาเป็นการไต่สวนการตายในชั้นศาลซึ่งกฎหมายบัญญัติให้ผู้พิพากษาเข้ามาเกี่ยวข้องภายหลังการชันสูตรพลิกศพ ทำให้ไม่อาจทราบข้อเท็จจริงเกี่ยวกับการตายในชั้นพนักงานสอบสวนได้และทำให้ผู้พิพากษาขาดบทบาทในเชิงรุกในการมุ่งค้นหาความจริงเกี่ยวกับความตาย

ประการที่ 3 หลักเกณฑ์เกี่ยวกับการผ่าตรวจตามประมวลกฎหมายวิธีพิจารณาความอาญากำหนดหลักเกณฑ์ไว้เพียงสั้น ๆ โดยมีได้กำหนดหลักเกณฑ์ที่ชัดเจนเกี่ยวกับการผ่าตรวจ เช่น

กรอบการใช้ดุลยพินิจในการผ่าตรวจศพ คุณสมบัติของแพทย์ผู้ผ่าตรวจ บุคคลที่ต้องเข้าร่วมในการผ่าตรวจ สิทธิของญาติในการร้องขอให้มีการผ่าตรวจ หรือการผ่าตรวจซ้ำ เป็นต้น

ประการที่ 4 ประมวลกฎหมายวิธีพิจารณาความอาญาของประเทศไทยไม่มีบทบัญญัติที่ชัดเจนในการรับรองสิทธิของญาติผู้ตายในกระบวนการชันสูตรพลิกศพในชั้นสอบสวน เช่น การเข้าถึงข้อมูลเกี่ยวกับการชันสูตรพลิกศพ การร้องขอให้มีการผ่าตรวจ การรับรองสิทธิให้ญาติผู้ตายแต่งตั้งตัวแทนเข้าร่วมในการผ่าตรวจ หรือการแนบพยานหลักฐานของตนเข้ากับสำนวนการชันสูตรพลิกศพของพนักงานสอบสวน

ประการที่ 5 กฎหมายราชทัณฑ์ของประเทศไทยไม่มีบทบัญญัติเกี่ยวกับหลักเกณฑ์เกี่ยวกับการบาดเจ็บและการตายของผู้ต้องขังในขณะช่วยเหลือเจ้าพนักงานเรือนจำในการทำการตามหน้าที่ก็ให้ผู้ต้องขัง แต่มิได้มีการกำหนดรายละเอียดเกี่ยวกับการดำเนินการกรณีผู้ต้องขังเสียชีวิตในเรือนจำในกรณีทั่วไปเพื่อให้สอดคล้องกับประมวลกฎหมายวิธีพิจารณาความอาญา ว่าด้วยการชันสูตรพลิกศพ

ประการที่ 6 แนวทางการปฏิบัติตามหนังสือเวียนกรมราชทัณฑ์ ที่ ยธ 0705/2109 ลงวันที่ 11 ตุลาคม 2548 เรื่อง กำชับการปฏิบัติต่อผู้ต้องขังเสียชีวิต มีลักษณะเป็นมาตรการภายในของฝ่ายปกครองเพื่อแจ้งให้หน่วยงานอื่นหรือผู้ใต้บังคับบัญชาเข้าใจถึงนโยบายของหน่วยงานในเรื่องดังกล่าวแต่มิได้มีผลบังคับอย่างกฎหมาย จึงเป็นเรื่องยากที่ญาติของผู้ต้องขังหรือบุคคล ภายนอกจะทราบแนวปฏิบัติดังกล่าว

ด้วยเหตุนี้ ผู้เขียนจึงมุ่งศึกษากฎหมายของต่างประเทศ และมาตรฐานสากลเกี่ยวกับการตายของผู้ต้องขังในเรือนจำ เพื่อนำมาวิเคราะห์เปรียบเทียบกับกฎหมายของประเทศไทยเพื่อเสนอแนะเป็นแนวทางในการปรับปรุงแก้ไขกฎหมายเกี่ยวกับการชันสูตรพลิกศพกรณีผู้ต้องขังเสียชีวิตในเรือนจำต่อไป

2. แนวคิดและทฤษฎีเกี่ยวกับการชันสูตรพลิกศพ

2.1 แนวคิดเกี่ยวกับการชันสูตรพลิกศพ

นิติเวชศาสตร์เป็นวิชาแพทย์สาขาหนึ่งที่เกี่ยวข้องกับกฎหมายเป็นการนำเอาความรู้ของวิชาแพทย์และวิทยาศาสตร์สาขาต่าง ๆ มาใช้โดยมีวัตถุประสงค์เพื่อค้นหาความจริงเกี่ยวกับการตาย การชันสูตรพลิกศพ (Post-mortem Examination) เป็นการสืบสวนการตายของบุคคลที่ตายโดยผิดธรรมชาติโดยอาศัยการพิสูจน์ทั้งพยานบุคคล พยานเอกสาร และพยานวัตถุ ได้แก่ ตรวจดูตรวจศพ สถานที่เกิดเหตุ การผ่าตรวจ คราบเลือด อสุจิ ลายนิ้วมือแฝง หัวกระดูก เส้นผม หรือร่องรอยบาดแผล และการดำเนินการต่างๆโดยอาศัยกระบวนการทางนิติวิทยาศาสตร์ การชันสูตรพลิกศพจึงเป็นการพิสูจน์ข้อเท็จจริงเกี่ยวกับการตาย จุดประสงค์ของการชันสูตรพลิกศพ คือ ระบุตัวบุคคลว่าผู้ตายเป็นใคร สาเหตุและพฤติการณ์แห่งความตาย เวลาที่ตาย และใครเป็นผู้ทำให้ตาย การชันสูตรพลิกศพจึงเป็นวิธีการพิเศษในเรื่องพยาน

วัตถุและเป็นเรื่องสำคัญในกระบวนการไต่สวนการตายและการดำเนินคดีอาญา การชันสูตรพลิกศพแบ่งออกเป็น 2 ประเภท ได้แก่

1) การชันสูตรพลิกศพ (Postmortem Examination) เป็นการตรวจศพภายนอกซึ่งมีความมุ่งหมายให้กระทำในที่เกิดเหตุเพื่อดูลักษณะภายนอกของศพว่ามีบาดแผล ร่องรอยการถูกทำร้ายหรือการเก็บสารคัดหลั่งต่างเพื่อนำไปตรวจในห้องปฏิบัติการซึ่งแพทย์ทั่วไปสามารถทำได้

2) การผ่าตรวจ (Autopsy) คือ การผ่าตรวจศพโดยสมบูรณ์ทั้งร่างกายโดยมีการผ่าตรวจดูอวัยวะภายในในห้องปฏิบัติการที่ต้องมีเครื่องมือทางการแพทย์และแพทย์ที่ทำการผ่าตรวจ ได้แก่ พยาธิแพทย์ นิติพยาธิแพทย์ หรือแพทย์นิติเวช ดังนั้น การชันสูตรพลิกศพในที่เกิดเหตุ จึงเป็นกระบวนการในการตรวจศพภายนอกและเก็บพยานหลักฐานในที่เกิดเหตุเท่านั้น ส่วนการผ่าตรวจนั้นจะดำเนินการภายหลังในห้องปฏิบัติการโดยแพทย์ทางนิติเวชศาสตร์ซึ่งสามารถทราบสาเหตุของความตายที่แน่นอน

2.2 แนวทางในการสืบสวนการตายของผู้ต้องขังในเรือนจำ

คณะกรรมการกาชาดสากล (ICRC) โดยความร่วมมือกับศูนย์การศึกษาเรือนจำระหว่างประเทศ ได้ดำเนินการศึกษาด้านกฎหมาย การแพทย์ และการตรวจสอบการเสียชีวิตในเรือนจำและได้จัดทำแนวทางการสืบสวนการตายในเรือนจำ ไว้ดังนี้

(1) เรือนจำควรกำหนดแนวนโยบายทั่วไปในการจัดการเกี่ยวกับการตาย บุคคลที่เกี่ยวข้องกับการตาย การรักษาสถานที่เกิดเหตุ การแจ้งตำรวจที่อยู่ในเขตอำนาจและรองจนกว่าเจ้าหน้าที่จะมาถึง และเรือนจำควรมีการกำหนดระเบียบปฏิบัติเกี่ยวกับการสืบสวนการตายในเรือนจำ การสืบสวนเพื่อหาสาเหตุการตายควรกระทำเพื่อหาแนวทางป้องกันการเสียชีวิตในอนาคต

(2) เรือนจำควรมีกฎ ระเบียบทางกฎหมายเกี่ยวกับการสืบสวนการตายในเรือนจำและมาตรฐานในการคุ้มครองสิทธิในชีวิตของผู้ต้องขัง เช่น การจัดหา น้ำ อาหาร การรักษาพยาบาล การรักษาความปลอดภัยและการตรวจสอบการตายในเรือนจำที่มีประสิทธิภาพ การสืบสวนการตายในเรือนจำต้องกระทำโดยเร็วที่สุดเท่าที่จะเป็นไปได้โดยหน่วยงานที่มีอิสระและเป็นกลาง การอนุญาตให้แพทย์เป็นตัวแทนของญาติผู้ตายในการชันสูตรพลิกศพ

(3) การสืบสวนการตายโดยแพทย์และนิติวิทยาศาสตร์

เรือนจำควรมีแผนฉุกเฉินในการปฏิบัติกรณีการตายของผู้ต้องขังในเรือนจำเพื่อให้แน่ใจว่าเรือนจำจะมีขั้นตอนการปฏิบัติที่ถูกต้องเหมาะสมและมีการแจ้งการตายอย่างรวดเร็วไปยังหน่วยงานที่มีหน้าที่สืบสวนการตายและการรักษาสถานที่เกิดเหตุ เรือนจำควรให้ความสะดวกอย่างเต็มที่แก่พนักงานสอบสวนในการเข้าถึงสถานที่ การให้ปากคำ รวมถึงมอบบันทึกและรายละเอียดต่าง ๆ ที่เป็นประโยชน์ต่อการสอบสวน และให้ความมั่นใจในความปลอดภัยกับคณะผู้ชันสูตรพลิกศพ ร่างกายของผู้ตายควรได้รับการปฏิบัติด้วยความเคารพตลอดเวลา ร่างกายและหลักฐานที่เกี่ยวข้องจะต้องไม่ถูกเคลื่อนย้าย การตรวจศพในเบื้องต้นของแพทย์นิติเวชในสถานที่เกิดเหตุ การผ่าตรวจนั้นให้กระทำภายหลังในห้องปฏิบัติการ การชันสูตรพลิกศพและควรดำเนินการโดย

แพทย์เพื่อระบุตัวบุคคล ประมาณเวลาการตาย สาเหตุและลักษณะของการตาย ลำดับเหตุการณ์ ที่นำไปสู่ความ

เมื่อระบุตัวผู้ตายได้พนักงานสอบสวนควรแจ้งให้ญาติของผู้ตายทราบโดยเร็วที่สุด และให้ข้อมูลเกี่ยวกับการสืบสวนในสิ่งที่กำลังดำเนินการอยู่และสิ่งที่จะดำเนินการต่อไป นอกจากนี้พนักงานสอบสวนควรแจ้งความคืบหน้าเกี่ยวกับการสืบสวน ก่อนการผ่าตรวจศพแจ้งให้ญาติของผู้ตายทราบล่วงหน้าเกี่ยวกับวันและเวลาในการผ่าตรวจเพื่อเปิดโอกาสให้ญาติของผู้ตายได้ตั้งตัวแทนเข้าร่วมในการผ่าตรวจ

(4) การป้องกันการเสียชีวิตของผู้ต้องขังในเรือนจำ

รัฐควรกำหนดมาตรการเพื่อป้องกันการเสียชีวิตของผู้ต้องขังในเรือนจำโดยพิจารณาจากปัจจัยต่าง ๆ ที่มีผลกระทบไม่ว่าโดยตรงหรือโดยอ้อมในเรื่องความปลอดภัยของผู้ต้องขังไม่ว่าทางร่างกายหรือจิตใจ เช่น ความคับแคบของเรือนจำ การบริการทางการแพทย์และการดูแลสุขภาพที่ไม่ดีพอ การไม่ได้รับการติดต่อกับครอบครัวอย่างเพียงพอ ไม่มีมาตรการป้องกันการฆ่าตัวตายที่ดีเพียงพอ เรือนจำต้องมีแผนการในการป้องกันไม่ให้เกิดการตายในความควบคุม ดูแลของเรือนจำ

3. การชั้นสูตรพลิกศพและการไต่สวนการตายของผู้ต้องขังในประเทศไทยเปรียบเทียบกับต่างประเทศ

3.1 การชั้นสูตรพลิกศพการตายของผู้ต้องขังของประเทศไทย

ประมวลกฎหมายวิธีพิจารณาความอาญา มาตรา 148 ได้บัญญัติว่ากรณีการตายในระหว่างอยู่ในความควบคุมของเจ้าพนักงานให้มีการชั้นสูตรพลิกศพ เว้นแต่ตายโดยการประหารชีวิตตามกฎหมาย คำว่า “ควบคุม” ศาลฎีกามีคำวินิจฉัยศาลฎีกา ที่ 106/2501 (ป) วินิจฉัยว่า “เมื่อผู้ต้องถูกควบคุมกักขังอยู่ในเรือนจำตายลงก็ถือว่าตายในระหว่างอยู่ในความควบคุมของเจ้าพนักงานซึ่งอ้างว่าปฏิบัติราชการตามหน้าที่ ชอบที่ศาลจะต้องทำการไต่สวนและมีคำสั่งตามกฎหมาย” ดังนั้นการเสียชีวิตของผู้ต้องขังในเรือนจำจึงต้องมีการชั้นสูตรพลิกศพทุกกรณี

กรณีผู้ต้องขังเสียชีวิตในเรือนจำพระราชบัญญัติราชทัณฑ์ พ.ศ. 2479 ยังไม่มีบทบัญญัติกรณีผู้ต้องขังตาย แต่กรมราชทัณฑ์ได้มีหนังสือเวียน ที่ ยธ 0705/2109 ลงวันที่ 11 ตุลาคม 2548 เรื่อง กำชับการปฏิบัติต่อผู้ต้องขังเสียชีวิต ได้กำหนดหลักเกณฑ์ซึ่งเป็นแนวทางปฏิบัติของเรือนจำ เมื่อพบผู้ต้องขังตายในเรือนจำฝ่ายทัณฑ์ปฏิบัติหรือเวรทะเบียนเป็นผู้แจ้งญาติของผู้ตายและพนักงานสอบสวนเพื่อชั้นสูตรพลิกศพ

การชั้นสูตรพลิกศพของประเทศไทยนั้นจัดอยู่ในระบบตำรวจ (Police System) โดยปรากฏในมาตรา 148 ถึง 156 แห่งประมวลกฎหมายวิธีพิจารณาความอาญาของประเทศไทย กำหนดให้พนักงานสอบสวนเป็นผู้รับผิดชอบดำเนินการสอบสวนในทุกกระบวนการ มีขั้นตอนดังนี้

เมื่อมีการตายผิดธรรมชาติประมวลกฎหมายวิธีพิจารณาความอาญา มาตรา 149 กำหนดให้ผู้ที่พบการตายต้องเก็บศพไว้ ณ สถานที่ที่พบศพ และแจ้งความแก่ตำรวจโดยเร็วที่สุด

เพื่อเริ่มกระบวนการชันสูตรพลิกศพและสืบสวนการตาย เมื่อปรากฏแน่ชัดหรือมีเหตุอันควรสงสัยว่าบุคคลใดตายโดยผิดธรรมชาติหรือตายในระหว่างอยู่ในความควบคุมของเจ้าพนักงานแล้ว ให้มีการชันสูตรพลิกศพ การชันสูตรพลิกศพเป็นกระบวนการทางนิติวิทยาศาสตร์ที่นำมาใช้เพื่อค้นหาข้อเท็จจริงเกี่ยวกับการตายว่าผู้ตายคือใคร ตายที่ไหน ตายเมื่อใด สาเหตุและพฤติการณ์แห่งความตายว่าเป็นการตายตามธรรมชาติหรือถูกผู้อื่นทำให้ตาย หลังจากได้รับแจ้งพนักงานสอบสวนมีหน้าที่ต้องแจ้งแก่ผู้มีหน้าที่ไปทำการชันสูตรพลิกศพทราบ ได้แก่ แพทย์ พนักงานอัยการและพนักงานฝ่ายปกครอง เพื่อเข้ารักษาสถานที่เกิดเหตุ และก่อนจะทำการชันสูตรพลิกศพให้พนักงานสอบสวนแจ้งให้ญาติของผู้ตายอย่างน้อยหนึ่งคนทราบเท่าที่จะทำได้ในกรณีจำเป็นเพื่อพบเหตุของการตายผู้มีหน้าที่ชันสูตรพลิกศพมีอำนาจสั่งให้ผ่าศพเพื่อแยกธาตุ หลังการชันสูตรพลิกศพเสร็จสิ้นให้พนักงานสอบสวนทำสำนวนชันสูตรพลิกศพส่งพนักงานอัยการ หลังจากได้รับสำนวนชันสูตรพลิกศพอัยการจะทำคำร้องขอต่อศาลชั้นต้นแห่งท้องที่ที่ศพนั้นอยู่เพื่อทำการไต่สวนและทำคำสั่งแสดงว่าผู้ตายเป็นใคร ตายที่ไหน ตายเมื่อใด สาเหตุและพฤติการณ์แห่งความตาย ถ้าตายโดยคนทำร้ายให้กล่าวว่าเป็นผู้ทำร้ายเท่าที่จะทราบได้

3.2 การชันสูตรพลิกศพการตายของผู้ต้องขังของสหพันธ์สาธารณรัฐเยอรมนี

เมื่อมีกรณีผู้ต้องขังเสียชีวิตในเรือนจำ รัฐบาลบัญญัติราชทัณฑ์ ค.ศ. 1976 มาตรา 66 กำหนดให้เรือนจำต้องแจ้งการตายให้ญาติของผู้ต้องขังและเจ้าหน้าที่ตำรวจทราบเพื่อดำเนินการแจ้งให้สำนักงานอัยการหรือศาลแห่งท้องถื่นทราบทันทีเพื่อเริ่มการชันสูตรพลิกศพ

การชันสูตรพลิกศพของเยอรมันกำหนดให้ผู้พิพากษามีอำนาจโดยตรงในการชันสูตรพลิกศพโดยมีแพทย์เป็นผู้ให้ความช่วยเหลือในการวินิจฉัยข้อเท็จจริงเกี่ยวกับการตายตามประมวลกฎหมายวิธีพิจารณาความอาญา มาตรา 87 – 91 ซึ่งกำหนดขั้นตอนในการชันสูตรพลิกศพไว้ดังนี้ เมื่อได้รับแจ้งการตายของผู้ต้องขังเจ้าหน้าที่ตำรวจต้องแจ้งศาลที่อยู่ในเขตอำนาจทราบเพื่อดำเนินการชันสูตรพลิกศพโดยความช่วยเหลือของแพทย์ หากการตรวจศพภายนอกไม่อาจทราบสาเหตุและพฤติการณ์แห่งการตายได้แล้ว ศาลจะใช้ดุลยพินิจในการสั่งให้ผ่าตรวจศพได้เพื่อค้นหาข้อเท็จจริงเกี่ยวกับการตาย แต่หากเป็นกรณีตามมาตรา 8 แห่ง Regulation on Medical Post-Mortem Examination แล้วเป็นกรณีที่ถูกกฎหมายกำหนดให้มีการผ่าตรวจเพื่อให้การชันสูตรพลิกศพมีความสมบูรณ์ กระบวนการผ่าตรวจศพต้องกระทำต่อหน้าผู้พิพากษาและดำเนินการโดยแพทย์ 2 นาย ซึ่งแพทย์หนึ่งนายเป็นแพทย์ที่ศาลเป็นผู้แต่งตั้งหรือแพทย์ศาล ภายหลังจากผ่าตรวจเสร็จสิ้นแพทย์จะต้องทำรายงานตามแบบที่กฎหมายกำหนดโดยระบุว่าได้ทำการตรวจส่วนใดบ้าง และพบอะไร ในทางปฏิบัติเจ้าหน้าที่ศาล (เสมียนศาล) จะมาพิมพ์รายงานตามคำบอกของแพทย์ขณะผ่าตรวจศพ หากมีการตัดชิ้นส่วนใดไปเพื่อตรวจเป็นพิเศษหรือมีการนำเลือดไปวิเคราะห์เรื่องใดก็ให้เขียนไว้ในรายงานด้วย เมื่อการผ่าศพเสร็จสิ้นแพทย์จะให้ความเห็นเกี่ยวกับเหตุการณ์ตายและความเห็นอื่นเท่าที่จะบอกได้และลงชื่อในรายงานการชันสูตรพลิกศพเสนอต่อศาล เมื่อศาลทำการไต่สวนการตายแล้วจะมีคำสั่ง 2 แบบ คือ กรณีที่ทำการชันสูตรพลิกศพแล้วมีข้อสงสัยเกี่ยวกับ

สาเหตุการตายศาลจะมีคำสั่งให้มีการผ่าตรวจศพเพิ่มเติมในห้องปฏิบัติการเพื่อหาสาเหตุการตายที่แท้จริง หรือมีคำสั่งให้คืนศพให้แก่ญาติเพื่อไปประกอบพิธีกรรมทางศาสนา

3.3 การชันสูตรพลิกศพการตายของผู้ต้องขังของอังกฤษ

การชันสูตรพลิกศพของประเทศไทยอังกฤษใช้ระบบศาลโคโรเนอร์ซึ่งเป็นเจ้าหน้าที่ชันสูตรพลิกศพตามกฎหมายคอมมอนลอว์ถือเป็นองค์กรฝ่ายตุลาการมีอำนาจไต่สวนการตายผิดธรรมชาติกรณีผู้ต้องขังเสียชีวิตในเรือนจำ ข้อกำหนดเรือนจำ ค.ศ. 1999 ข้อ 22 กำหนดให้เรือนจำต้องแจ้งข่าวการตายให้ญาติของผู้ต้องขังและโคโรเนอร์ที่อยู่ในเขตอำนาจทราบเพื่อเริ่มกระบวนการชันสูตรพลิกศพโดยเร็ว นอกจากนี้เรือนจำต้องปฏิบัติตามระเบียบการทำงานในเรือนจำ ฉบับเลขที่ 0200 ว่าด้วย มาตรฐานเกี่ยวกับการดำเนินการกับการตายในเรือนจำและระเบียบการทำงานในเรือนจำ ฉบับเลขที่ 2710 ว่าด้วยการติดตามการตายในเรือนจำ ได้แก่ การดำเนินการตามแผนฉุกเฉินตามระเบียบของเรือนจำ(Local Protocol)ในการเรียกหน่วยแพทย์ฉุกเฉิน แจ้งข่าวการตายแก่โคโรเนอร์และบุคคลที่เกี่ยวข้องทราบ การรักษาสถานที่เกิดเหตุ การปฏิบัติต่อครอบครัวของผู้ต้องขังที่เสียชีวิต การเสนอออกค่าใช้จ่ายในการจัดงานศพ การปฏิบัติต่อเจ้าหน้าที่และนักโทษ การสืบสวนการตาย การรวบรวมเอกสารเกี่ยวกับการสืบสวนการตายในเรือนจำและเอกสารที่เกี่ยวข้องให้แก่โคโรเนอร์ การกำหนดข้อบังคับของเรือนจำจากข้อบ่งชี้ของการตายเพื่อป้องกันการเสียชีวิตของนักโทษในอนาคต

Coroner and Justice Act 2009 กำหนดให้การไต่สวนการตายโดยโคโรเนอร์เป็นกระบวนการที่เกิดขึ้นก่อนพิจารณาคดีอย่างเป็นทางการกฎหมายจึงมุ่งเน้นไปที่การสืบสวนหาสาเหตุการเสียชีวิตเมื่อได้รับแจ้งการตายโคโรเนอร์จะแจ้งแพทย์เพื่อร่วมทำการชันสูตรพลิกศพ หากเป็นการตายในเรือนจำโคโรเนอร์อาจสั่งให้แพทย์ทำการผ่าตรวจศพได้ ก่อนทำการผ่าตรวจโคโรเนอร์จะแจ้งให้ญาติของผู้ตายและหน่วยงานที่กฎหมายกำหนดทราบเพื่อเปิดโอกาสให้แต่งตั้งตัวแทนซึ่งเป็นแพทย์เข้าร่วมสังเกตการณ์การผ่าตรวจ นอกจากนี้โคโรเนอร์ยังมีอำนาจสั่งให้มีการตรวจพิเศษโดยแพทย์ผู้เชี่ยวชาญเฉพาะด้านเพื่อค้นหาสาเหตุความตายที่แท้จริงได้ หลังการชันสูตรพลิกศพเสร็จสิ้น โคโรเนอร์จะไต่สวนการตายร่วมกับคณะลูกขุนและมีคำวินิจฉัยชี้ขาดเกี่ยวกับการตาย

3.4 การชันสูตรพลิกศพการตายของผู้ต้องขังของสหรัฐอเมริกา (รัฐมิชิแกน)

การชันสูตรพลิกศพในรัฐมิชิแกนใช้ระบบแพทย์สอบสวนโดยกำหนดให้แพทย์ที่ได้รับการแต่งตั้งโดยผู้ว่าการรัฐเป็นผู้มีหน้าที่ในการชันสูตรพลิกศพ County Medical Examiner Act 1953 และ Public Health Code 1978 กำหนดให้การตายของนักโทษในเรือนจำหรือที่คุมขังต้องมีการชันสูตรพลิกศพ ดังนี้ เมื่อเรือนจำแจ้งข่าวการตายของผู้ต้องขังเจ้าหน้าที่ตำรวจจะแจ้งไปยังสำนักงานแพทย์สอบสวนประจำเคำที่ตี แพทย์สอบสวนจะทำการชันสูตรพลิกศพ หากมีข้อสงสัยเกี่ยวกับสาเหตุการตายแพทย์สอบสวนมีอำนาจสั่งให้มีการผ่าตรวจศพโดยนิติพยาธิแพทย์ที่ได้รับการแต่งตั้งจากคณะกรรมการเคำที่ตี ก่อนการผ่าตรวจจะมีการประชุมแพทย์และบุคลากรที่

เกี่ยวข้องทั้งหมดเพื่อสรุปข้อมูลก่อนการผ่าตรวจเพื่อเป็นการทบทวนข้อมูลและการวางแผนแนวทางการตรวจพิสูจน์ร่วมกัน เมื่อการชันสูตรพลิกศพเสร็จสิ้นจึงมีคำสั่งเกี่ยวกับการตาย

กรณีผู้ต้องขังตายในเรือนจำในรัฐมิชิแกน เรือนจำต้องปฏิบัติตามนโยบายข้อบังคับฉบับเลขที่ 04.06.110 ว่าด้วยการปฏิบัติกรณีนักโทษตายในเรือนจำ ซึ่งกำหนดขั้นตอนการปฏิบัติของเรือนจำ ดังนี้ การรายงานการเสียชีวิตในเรือนจำ การแจ้งข่าวการตายแก่ญาติของผู้ตาย การแจ้งตำรวจและแพทย์สอบสวน การรายงานให้หน่วยงานที่เกี่ยวข้องทราบ การรักษาสถานที่เกิดเหตุ การสืบสวนการตาย การร้องขอให้มีการผ่าตรวจโดยผู้บัญชาการเรือนจำ การกำหนดแนวทางในการป้องกันการเสียชีวิตของผู้ต้องขัง

4. บทสรุปและข้อเสนอแนะ

จากการศึกษารายละเอียดเกี่ยวกับการชันสูตรพลิกศพการเสียชีวิตของผู้ต้องขังในเรือนจำของประเทศไทยยังมีข้อจำกัดด้านกฎหมายหลายประการที่ควรมีการปรับปรุงแก้ไขเพื่อให้สอดคล้องกับแนวคิดในการคุ้มครองสิทธิในชีวิตของผู้ต้องขัง ดังนี้

1) การเสียชีวิตของผู้ต้องขังซึ่งเป็นการตายในระหว่างอยู่ในความควบคุมของเจ้าพนักงานซึ่งอ้างว่าปฏิบัติตามหน้าที่ซึ่งอาจมีความเกี่ยวข้องกับเจ้าพนักงานและเป็นจุดเริ่มต้นของอำนาจสอบสวน จึงควรกำหนดให้พนักงานอัยการเป็นผู้ทำสำนวนการชันสูตรพลิกศพโดยตรงเพื่อให้เกิดการตรวจสอบถ่วงดุลการปฏิบัติหน้าที่และเป็นบทบาทเชิงรุกของพนักงานอัยการในการอำนวยความสะดวกแก่ประชาชน

2) การตายของผู้ต้องขังในเรือนจำอาจมีความเกี่ยวข้องกับความรับผิดชอบของเจ้าพนักงาน รัฐควรกำหนดให้พนักงานตุลาการหรือผู้พิพากษาเข้ามามีส่วนร่วมในการชันสูตรพลิกศพเพื่อให้ผู้พิพากษาได้เข้ามามีส่วนร่วมในการรับรู้ข้อเท็จจริงเกี่ยวกับการตายซึ่งจะช่วยให้ผู้พิพากษาใช้ดุลยพินิจในการไต่สวนการตายได้อย่างถูกต้อง

3) ควรกำหนดหลักเกณฑ์ที่ชัดเจนเกี่ยวกับการผ่าตรวจตามประมวลกฎหมายวิธีพิจารณาความอาญา เช่น การกำหนดกรอบการใช้ดุลยพินิจในการสั่งให้มีการผ่าศพ กำหนดให้การผ่าตรวจต้องกระทำต่อหน้าผู้พิพากษาหรือพนักงานอัยการ การกำหนดบุคคลที่ต้องเข้าร่วมในการผ่าตรวจ การเผาศพจะกระทำได้อีกต่อเมื่อกระบวนการชันสูตรพลิกศพและการผ่าตรวจเสร็จสิ้นแล้ว เป็นต้น

4) ควรบัญญัติกฎหมายลำดับรองที่กำหนดเงื่อนไขที่ต้องมีการผ่าศพโดยละเอียด เพื่อให้การชันสูตรพลิกศพมีความสมบูรณ์

5) ควรบัญญัติรับรองสิทธิให้ญาติของผู้ตายในการเข้าถึงข้อมูลและมีส่วนร่วมในกระบวนการชันสูตรพลิกศพ เช่น เปิดโอกาสให้ญาติของผู้ตายเข้าถึงข้อมูลเกี่ยวกับการชันสูตรพลิกศพของพนักงานสอบสวน การร้องขอให้มีการผ่าตรวจ เปิดโอกาสให้ญาติของผู้ตายแต่งตั้ง

ตัวแทนซึ่งเป็นแพทย์เข้าร่วมสังเกตการณ์การผ่าตัดจริง หรือสามารถอ้างอิงพยานหลักฐานของฝ่ายตนแนบไว้กับสำนวนการชันสูตรพลิกศพ

6) ควรบัญญัติหลักเกณฑ์ที่ชัดเจนสำหรับกรณีผู้ต้องขังเสียชีวิตในพระราชบัญญัติราชทัณฑ์ พ.ศ. 2479 โดยกำหนดให้เรือนจำต้องแจ้งข่าวการตายให้พนักงานสอบสวนและญาติของนักโทษทราบโดยเร็วที่สุดเท่าที่จะทำได้ เพื่อกฎหมายราชทัณฑ์ที่มีกลไกทางกฎหมายในการแจ้งข่าวการตายและเริ่มกระบวนการชันสูตรพลิกศพตามประมวลกฎหมายวิธีพิจารณาความอาญา

7) ควรนำแนวทางการปฏิบัติของเรือนจำตามหนังสือเวียนกรมราชทัณฑ์กรณีผู้ต้องขังถึงแก่ความตายมาปรับปรุงเพิ่มเติมและบัญญัติเป็นกฎหมายลำดับรองซึ่งออกตามความในมาตรา 58 แห่งพระราชบัญญัติราชทัณฑ์ พ.ศ. 2479 เพื่อให้เรือนจำมีมาตรฐานในการปฏิบัติที่เหมาะสม

บรรณานุกรม

ภาษาไทย

หนังสือ

- คณิต ฒ นคร. (2554). *กฎหมายอาญาภาคทั่วไป*. (พิมพ์ครั้งที่ 4). กรุงเทพฯ:วิญญูชน.
..... (2555). *คำอธิบายประมวลกฎหมายวิธีพิจารณาความอาญา*. (พิมพ์ครั้งที่ 8),
กรุงเทพฯ:วิญญูชน.
- ธานี วรรณทร์. (2553). *กฎหมายว่าด้วยการบังคับโทษจำคุก*. กรุงเทพฯ:วิญญูชน.
..... (2558). *กฎหมายราชทัณฑ์*. กรุงเทพฯ:วิญญูชน
- นันทิ จิตสว่าง. (2545). *หลักทัณฑ์วิทยา:หลักการวิเคราะห์ระบบงานราชทัณฑ์*. กรุงเทพฯ:
มูลนิธิพิบูลสงเคราะห์.
- พรทิพย์ โรจนสุนันท์. (2545). *นิติเวชศาสตร์ : การชันสูตรศพ*. กรุงเทพฯ : วิญญูชน.
- อรรถพล แซ่มสุวรรณวงศ์. (2544). *นิติวิทยาศาสตร์ 3 เพื่อการสืบสวนสอบสวน*. กรุงเทพฯ:
ทีซีจี พรินติ้ง.
- สุธรรม วงศ์ขจร. (2554). *คู่มือการปฏิบัติงานเจ้าพนักงานราชทัณฑ์*. กรุงเทพฯ:โรงพิมพ์
ราชทัณฑ์.
- ฝัน สีดา. (2530). *รวมกฎหมายข้อบังคับและระเบียบการราชทัณฑ์*. กรุงเทพฯ : โรงพิมพ์
อักษรไทย

บทความ

- แสวง บุญเฉลิมวิภาส. (2550,กันยายน). ความสำคัญของแพทยนิติเวชกับกระบวนการยุติธรรม. ดุลพาท, เล่ม 3 ,ปีที่ 54. หน้า 16 - 23
- เสริมเกียรติ วรดิษฐ์. (2543,กรกฎาคม). การชันสูตรพลิกศพ. วารสารยุติธรรม, 15 ,7.
- พิพัฒน์ จักรางกูร. ใต้สวนชันสูตรพลิกศพ. ดุลพาท,17(5-6), 33
- คณะกรรมการปฏิรูปกฎหมาย. (2558). บันทึกความเห็นและข้อเสนอแนะ เรื่อง กรอบและแนวทางปฏิรูปกฎหมายการชันสูตรพลิกศพ. สืบค้น 25 พฤศจิกายน 2558, จาก http://www.lrct.go.th/th/?wpfb_dl=1941.

วิทยานิพนธ์

- ณรงค์ จุ้ยเส่ย. (2548). การชันสูตรพลิกศพกรณีตายในความควบคุมของเจ้าพนักงาน ศึกษาเฉพาะกรณีการตายของผู้ต้องขังในเรือนจำ. กรุงเทพฯ:มหาวิทยาลัยธุรกิจบัณฑิตย์
- ธีรวัฒน์ เอื้อพอล. (2551). มาตรการสอบสวนและถ่วงดุลการใช้อำนาจรัฐ : ศึกษากรณีการชันสูตรพลิกศพตามประมวลกฎหมายวิธีพิจารณาความอาญา มาตรา 150 วรรคสาม. กรุงเทพฯ:ธรรมศาสตร์.
- ปัทมกร ตรีเทพาญชัย. (2556). มาตรการใต้สวนการตาย : ศึกษามาตรการตรวจสอบ ถ่วงดุลในการค้นความจริงกรณีการตายของผู้ป่วยในความดูแลของแพทย์. กรุงเทพฯ : มหาวิทยาลัยธุรกิจบัณฑิตย์.

ภาษาต่างประเทศ

BOOK

- Tim Owen. (1999). *Prison Law*. (second edition). United Kingdom:Oxford University.
- International Committee of the Red Cross. (2013). *Guidelines for Investigating Deaths in Custody*.
- Boetticher, A and Feest, J. (2008). *German criminal and prison policy*. Nijmegen: Wolf Legal Publishers
- Bollmann, M. and Coyle, A. and Gaggioli, G. and Hight, I. and Khamis, S. and Mutzenberg, P. and Tidball-Binz, M. and Gaeta, P. and Elger, B. (2013). *Guidelines for Investigating death in Custody*. Geneva:ICRC
- Guy N.Rutty. (2006). *Essentials of Autopsy Practice: Current Methods and Modern Trends*. Springer Publisher.